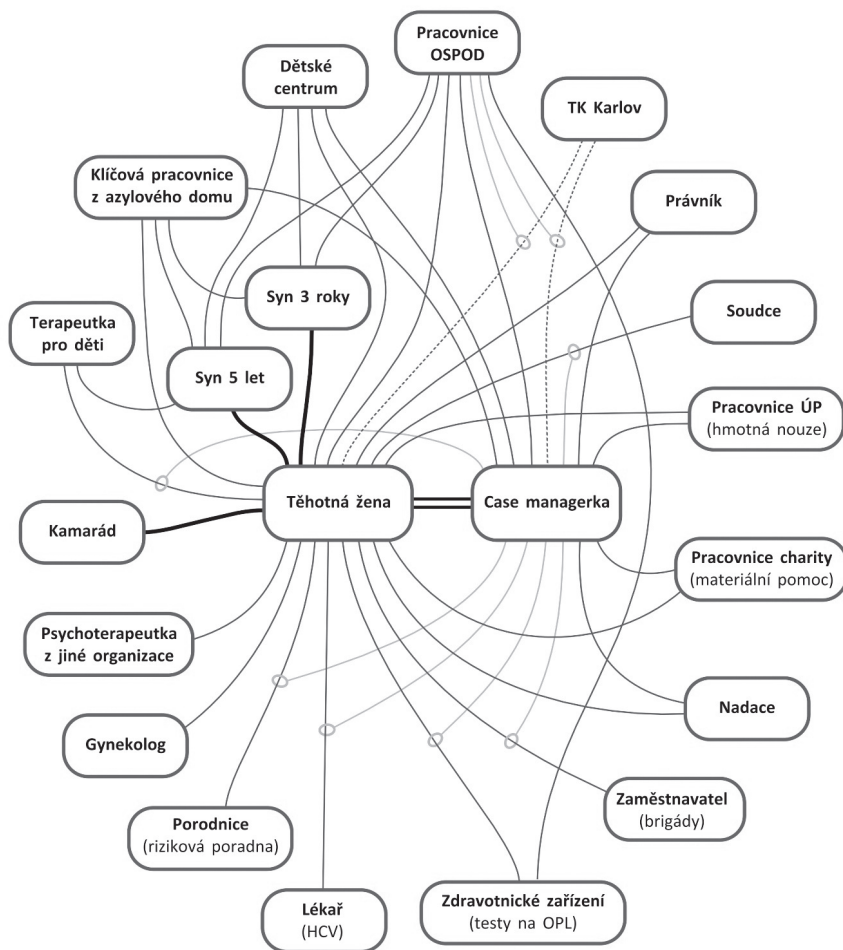

nabízíme spojení teorie s praxí
ponúkame spojenie teórie s praxou

Síťování v sociální práci

Editorial

Sítování v sociální práci a předpoklady pro navazování spolupráce při řešení problémů

Zvažujeme-li povahu problémů, k jejichž řešení sociální práce přispívá, objevíme obrovský, mlhavý a nejednoznačně ohraničený prostor nezvládaných lidských obtíží. Tento prostor, který Washington a Paylor (1998) nazývají polem sociální práce, můžeme lépe poznat, zaměříme-li se na obtíže mezi občanem a státem, mezi jednotlivcem a společností, mezi touhou začleňovat a vylučovat, mezi lpěním na tradici a lačností po inovacích. Na takto ohraničeném poli sociální pracovníce a pracovníci denně usilují o 1. posílení jednotlivců při zvládání obtíží, 2. upravení životních podmínek a sociálních struktur, které způsobují obtíže, 3. optimalizaci vzájemně přijatelných vztahů či interakcí mezi jednotlivci a představiteli sociálních struktur, jako jsou úředníci státní a obecní správy, zaměstnavatelé, zdravotnický či pedagogický personál, nebo bezpečnostními složky státu či obcí. Podle Mezinárodní federace sociálních pracovníků (ISFW, 2014) mají sociální pracovníce a pracovníci na tomto poli směřovat k rozvoji společnosti, k soudržnosti mezi lidmi a k dennímu naplňování lidských práv. Balancujeme-li mezi občanem a státem, mezi jednotlivcem a společností, mezi začleňováním a vylučováním, mezi rozvojem a inovací, pochopíme, jak komplexní jsou problémy, před kterými sociální pracovníce a pracovníci stojí, a kolik různých aktérů s různými pohledy na možná řešení je do nich zapojeno.

Propojování těchto mnohočetných a různorodých aktérů je účelem sítování. Sítování, a tedy komunikační a ideové propojování v sítích, je předpokladem spolupráce aktérů. Podporou vzniku přechodných nebo ustálených sítí

mohou sociální pracovníce a pracovníci přispívat k řešení lidských obtíží. Tomuto tématu se systematicky věnuje článek Markéty Geregové a Markéty Čtvrtečkové, které čtenáři představují základní předpoklady teorie sítování a dva odlišné modely sítí. Zjistily, že se liší mimo jiné tím, jakou úlohu v nich sehrává participace klienta.

Další texty představují sítování jako dílčí aspekt komplexního tématu. Igor Hendrych upozorňuje, že sítování a spolupráce pomáhajících patří mezi faktory, které ovlivňují inkluzi lidí po výkonu trestu odnětí svobody. Poznatky Mirky Nečasové vedou k domněnce, že se čeští sociální pracovníci neorientují na hodnoty, které by je vedly k důrazu na spolupráci a k zapojování dalších aktérů do společného řešení problémů. Miloš Votoupal argumentuje, že pro sociální práci je adekvátní takové chápání mentálního handicapu, které sociální pracovníky orientuje na odstraňování bariér bránících zapojování lidí s mentálním handicapem do společnosti, a na zapojování všech zainteresovaných aktérů, včetně osob s mentálním handicapem, do řešení situace. Kateřina Glumbíková a Jelena Petrucijová identifikovaly tři různé role emocí v morálním rozhodování pracovníků. Ty jsou podle nich zdrojem informací, zdrojem reflexe hodnot a zdrojem motivace. Nabízí se domněnka, že emoce mohou sehrát důležitou úlohu ve snaze sociálních pracovníků hledat hodnoty a motivace k zapojování dalších aktérů do spolupráce na řešení lidských obtíží.

Monika Punová zkoumá vztah typu osobnosti a odolnosti sociálních pracovníků. Její poznatky napovídají, že sociální pracovníci, kteří se

orientují na druhé, patří mezi ty, kdo to s odolností nemají snadné. Jana Havlíková se ptala, o jaké zdroje znalostí se sociální pracovníci opírají při výkonu svého povolání. Zjistila, že se nejčastěji spoléhají na svou praxi a zkušenost. Pokud to znamená, že se při hledání řešení orientují na rutinu, bylo by zajímavé zjistit, zda tento jejich sklon není překážkou orientace na spolupráci, o jejímž nedostatku mluví výše citovaná Mirka Nečasová. Podobně Zdeňka Dohnalová a Robert Trbola zjistili, že pro sociální pracovníky jsou důležitou hodnotou vztahy s klienty a kolegy uvnitř organizace, zatímco o vztazích nebo spolupráci s dalšími aktéry řešených situací nehovořili. Tato zjištění korespondují s poznatkem Mirky Nečasové o nedostatku orientace sociálních pracovníků na spolupráci s dalšími aktéry řešených problémů. Domněnek a otázek se nad články čísla 5/2020 může každému z nás vynořit více. Budeme rádi, pokud Vám toto číslo nabídne inspiraci při úvahách o významu, který má spolupráce,

kolektivní řešení a síťování pro sociální pracovníky a pro Vás osobně.

Význam spolupráce je příznačný i pro pozadí vzniku čísla o síťování v sociální práci. Na vydání se totiž v roli spoluvydavatele podílí také Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, v. v. i., jenž se ve své odborné činnosti zaměřuje nejen na analýzy a studie z oblastí jako práce, zaměstnanost, rodina aj., ale rovněž i na témata úzce související s výkonem sociální práce. Spolupráci a provazování s významným aktérem na poli výzkumu považujeme za plodnou a obohacující. Budeme potěšeni, stane-li se toto číslo i pozadí jeho vzniku zdrojem inspirací k navazování spolupráce v praxi, výzkumu a vzdělávání v sociální práci.

Roman Baláž, Jana Havlíková, Libor Musil
editoři čísla

Inzerce

VZDĚLÁVACÍ PROGRAMY

VEDENÍ PORADENSKÉHO ROZHOVORU v sociálních službách

v rozsahu 24 hodin

Využijte možnost prohloubit své praktické poradenské dovednosti. Nacvičte si komunikaci a sebereflexi své práce.

Kurz se koná 18. – 20. listopadu 2020.

DLUHOVÉ PORADENSTVÍ

v sociální práci

v rozsahu 24 hodin

Upevněte a rozšiřte své znalosti a dovednosti v oblasti dluhového poradenství. Zorientujte se v legislativních novinkách, aktuálně především v oblastech exekuce a oddlužení.

Kurz se koná 21. - 23. listopadu 2020.

Podrobnější informace na
www.remedium.cz
tel: 272 743 360
vzdelavani@remedium.cz

POUŽITÉ ZDROJE

ISFW. 2014. *Global Definition of Social Work*. International Federation of Social Workers [online]. [15. 9. 2020]. Dostupné z: <https://www.ifsw.org/what-is-social-work/global-definition-of-social-work/>

WASHINGTON, J., PAYLOR, I. 1998. Europe, Social Exclusion and the Identity of Social Work. *European Journal of Social Work*, (1)3, 327–338.

Sítování při práci s lidmi, kteří užívají drogy¹

Networking at Work with People Who Use Drugs

Markéta Geregová, Markéta Čtvrtečková

Mgr. Markéta Geregová² dokončuje doktorské studium na Katedře sociální politiky a sociální práce Fakulty sociálních studií Masarykovy univerzity v Brně. Pracovala ve Společnosti Podané ruce jako terénní pracovnice a jako vedoucí Poradenského centra v Brně. Působí jako poradkyně v Internetové poradně extc.cz. Výzkumně se věnuje zejména participaci a internetovému poradenství.

Mgr. Markéta Čtvrtečková³ je doktorskou studentkou Katedry sociální práce na Fakultě sociálních studií Ostravské univerzity. S lidmi, kteří užívají drogy, pracovala v Poradenském centru v Brně a jako terénní pracovnice ve Společnosti Podané ruce. Působí jako spojenec skupiny peer pracovníků se zkušeností s užíváním návykových látek, která vznikla v rámci projektu Street support.

Abstrakt

CÍLE: Cílem textu je nalézt odpověď na otázku: Jaké charakteristiky mají dvě vybraná pojetí sítování v práci s lidmi, kteří mají zkušenost s užíváním drog a závislosti? **TEORETICKÁ VÝCHODISKA:** Článek reaguje na bariéry a překážky sítování, na které mohou pracovníci v drogových službách narážet. Teoretický rámec pro možnost sítování zde tvoří case management, jako koordinované komplexní řešení případu a participace, která umožňuje sítování s využitím žité zkušenosti zapojených lidí. **METODY:** Text je teorií podložená induktivní analýza charakteristik sítování na základě dvou případových studií: multiexpertní sítě a participativní sítě. **VÝSLEDKY:** V článku představujeme rozdílné charakteristiky dvou sítí. Sítě, která vznikla v rámci case managementu a která pomohla stabilizovat klientku s mnohočetnými potřebami a problémy při získání dětí zpět do péče. A sítě vzniklé participací na tvorbě mobilní aplikace, která stála na zapojení a potřebách lidí se zkušeností s užíváním drog. **IMPLIKACE PRO SOCIÁLNÍ PRÁCI:** Popsané teoretické i praktické způsoby sítování mohou sloužit jako inspirace pro pracovníky v praxi, kteří s uživateli drog pracují a hledají nové cesty pro sítování.

Klíčová slova

sítování, marginalizace, uživatelé drog, vícečetné potřeby, překážky, zkušenost, case management, participace, design zaměřený na člověka

¹ Článek vychází z rukopisu disertační práce Markéty Geregové a kapitol *Metodiky moderních metod sociální práce a sítování v adiktologických službách* obou autorek. Článek byl podpořen projektem Specifického výzkumu na Katedře SPSP, FSS MU v roce 2020.

² Kontakt: Mgr. Markéta Geregová, Katedra sociální politiky a sociální práce, Fakulta sociálních studií, Joštova 10, 602 00 Brno; geregova@fss.muni.cz

³ Kontakt: Mgr. Markéta Čtvrtečková, Katedra sociální práce, Fakulta sociálních studií, Českosobotská 16, 702 00 Ostrava; marketa.ctvrteckova@fss.osu.cz

Abstract

OBJECTIVES: The aim of the text is to answer the question: What are the characteristics of two selected concepts of networking in work with people who have experience with drug use and addiction? **THEORETICAL BASE:** The article reacts to networking barriers that drug service workers may encounter. The theoretical framework for networking is case management, such as coordinated comprehensive casework and participation, which enables networking using the lived experience of the people involved. **METHODS:** The text is based on two case studies that, through the author's observation of the participants, provide two real experiences with networking in practice. **OUTCOMES:** In this article, we introduce the different characteristics of two networks. One of the networks was formed through case management, which helped stabilise a client with multiple needs and problems, while she was regaining her children into her care. The other network was formed through participation in creating a mobile application, which was based on the engagement and needs of people with drug use experience. **SOCIAL WORK IMPLICATIONS:** The described theoretical and practical ways of networking could serve as an inspiration for workers who work with drug users and are looking for new ways of networking.

Keywords

networking, marginalization, drug users, multiple needs, barriers, knowledge, case management, participation, human centred design

ÚVOD

V této stati neusilujeme o vyčerpávající popis současného stavu poznání v oblasti síťování na poli sociální práce. Naším cílem je odpovědět na otázku: Jaké charakteristiky mají dvě vybraná pojetí síťování v práci s lidmi, kteří mají zkušenost s užíváním drog a závislostí? V kontextu sociální práce s lidmi, kteří mají zkušenost s užíváním drog a závislostí, lze v současnosti identifikovat přinejmenším dvě odlišná pojetí sítí. Tyto sítě zde označujeme jako „*multiexpertní*“, protože vznikla v rámci case managementu a je v ní zapojeno velké množství profesionálů z různých pomáhajících oblastí, a „*participativní*“, protože její součástí je od začátku zapojení uživatelů drog. V teoretické části stati se věnujeme klíčovým pojmům, jako je síťování, case management, nízkoprahovost a participace. Svá zjištění představujeme pomocí dvou případových studií. Závěr stati přináší zjištění o podpůrných charakteristikách obou představených sítí a implikace pro sociální práci.

SÍŤOVÁNÍ

Domníváme se, že síťování v sociální práci, anglicky označováno jako „*networking*“ nebo „*creating networks*“, by mělo být přirozenou součástí každodenní praxe sociální práce. I samotné pojetí sociální práce je často definováno jako práce se sítěmi, ve smyslu vazeb, kontaktů, mezilidských zdrojů a vztahů. Samotná metoda síťování pak vychází ze systemického přístupu, který se dívá na člověka v celé šíři jeho sociálních a vztahových souvislostí, člověk je součástí různých sociálních systémů a sítí, které sám vytváří a stává se jejich součástí.

Vycházíme ze síťování při přímé práci s klienty, kdy síťování slouží ke koordinační činnosti v systémech péče. Podle Gojové (2007) jde o vytváření podmínek pro výměnu zdrojů a vzájemnou spolupráci. Při síťování využíváme a ovlivňujeme vztahy mezi jednotlivými subjekty. Síťování může být využíváno jak při přímé práci s klienty, kteří jsou díky tomu napojováni na instituce a osoby, které jim mohou pomoci, tak při koordinaci a navazování spolupráce mezi poskytovateli služeb a dalšími subjekty. Nezbytnou součástí síťování je napojování klientů na formální organizace, kde mohou získat pomoc při řešení svých problémů. Tato schopnost je jednou ze základních kompetencí, kterou vyžaduje práce se sociálně vyloučenými klienty, jejichž problémy vyžadují řešení na mnoha

Faktory pomáhající a bránící sociálnímu začleňování lidí po výkonu trestu odnětí svobody

Factors Helping and Preventing the Social Inclusion of People after Serving a Prison Sentence

Igor Hendrych

PhDr. Igor Hendrych, Ph.D.,¹ je absolventem oboru Sociální politika a sociální práce na Fakultě sociálních studií Masarykovy univerzity. Více než dvě desetiletí pracoval ve vězeňství a od roku 2010 působí jako akademický pracovník Fakulty veřejných politik Slezské univerzity v Opavě. V tvůrčí a publikační činnosti se zaměřuje na problematiku sociální práce s lidmi ve/po výkonu trestu odnětí svobody a své poznatky reflektuje i na poli penologie, kterou mimo jiné na Slezské univerzitě přednáší.

Abstrakt

CÍLE: Text přináší odpovědi na výzkumnou otázku „Jak působí charakteristiky institucionální podpory na inkluzivní změnu lidí po výkonu trestu odnětí svobody v Moravskoslezském kraji“. **TEORETICKÁ VÝCHODISKA:** V ČR a potažmo v Moravskoslezském kraji je evidována vysoká míra recidivy kriminálního jednání a současně vysoký poměr odsouzených ve výkonu trestu odnětí svobody na počet obyvatel, což vzbuzuje předpoklad, že institucionální podpora sociální inkluze bývalých odsouzených vykazuje deficit. V rámci teorie je vycházeno ze zahraničních zkušeností teorie sociální inkluze lidí po výkonu trestu, neboť v ČR není dosud tato oblast relevantně empiricky probádaná. **METODY:** Výzkumné šetření bylo založeno na platformě interpretativního porozumění v rámci strategie kvalitativního zkoumání, které bylo realizováno prostřednictvím biografického přístupu. Základní technikou zjišťování se staly narativní rozhovory s dalšími užitými doplňkovými technikami, polostrukturovanými rozhovory a studiem dokumentů. **VÝSLEDKY:** Na základě výsledku výzkumu lze konstatovat, že v dané oblasti převládají faktory, které sociální inkluzi lidí po výkonu trestu spíše brání či jí nepomáhají. **IMPLIKACE PRO SOCIÁLNÍ PRÁCI:** Výsledná zjištění mohou pomoci aktérům institucionální podpory sociální inkluze lidí po výkonu trestu, kteří jsou velmi často sociálními pracovníky či realizátory sociální politiky, reflektovat nedostatky v jejich praxi a formulovaná doporučení napomoci k jejímu zlepšení.

Klíčová slova

sociální inkluze, výkon trestu, odnětí svobody, institucionální podpora, inkluzivní změna, sociální pomoc

Abstract

OBJECTIVES: The text answers the following question: “How do the institutional support characteristics affect the change of inclusion of people after imprisonment in the Moravian-Silesian

¹ Kontakt: PhDr. Igor Hendrych, Ph.D., Ústav veřejné správy a regionální politiky, Bezručovo nám. 14, 746 01 Opava; igor.hendrych@fvp.slu.cz

Region?” THEORETICAL BASES: In the Czech Republic, specifically the Moravian-Silesian Region, there is a high rate of recidivism and, simultaneously, a high proportion of prisoners serving their sentence per capita, suggesting that institutional support for the social inclusion of ex-prisoners is deficient. The theory is based on foreign experience of the theory of social inclusion of people after serving a sentence, because in the Czech Republic this area has not been empirically explored. METHODS: The research was based on interpretative understanding in the framework of a qualitative research strategy implemented using a biographical approach. The narrative interviews and other complementary techniques that were used were the basic survey techniques: semi-structured interviews and document exploration. OUTCOMES: Based on the research, we can say that the factors that prevent social inclusion of people after serving their sentence prevail in the given area. SOCIAL WORK IMPLICATIONS: The findings can help participants of institutional support for the social inclusion of people having served their sentence, especially social workers or social policy implementers, to reflect the shortcomings in their practice and to formulate recommendations for improvement.

Keywords

social inclusion, execution of punishment, imprisonment, institutional support, inclusive change, social assistance

ÚVOD

Cílem příspěvku je zjistit, *jak působí charakteristiky institucionální podpory na inkluzivní změnu lidí po výkonu trestu v Moravskoslezském kraji*. Otázka vychází z předpokladu, že sociální začleňování lidí po výkonu trestu odnětí svobody (dále jen VTOS) není v podmínkách České republiky často individuálně úspěšné. Tento předpoklad vychází z mnohaleté pracovní zkušenosti autora ve Vězeňské službě České republiky a ze stávajícího teoretického poznání, které je s těmito zkušenosti namnoze konzistentní. Indikátorem evidence tohoto problému v praxi je statisticky ověřený fakt, že cca 70 % lidí ve výkonu trestu jsou recidivisté, a dalším ukazatelem je enormní počet vězňených osob v České republice, který v desítkách procent překračuje ubytovací kapacity věznic. Také je zde, dle mezinárodního srovnání, mnohem vyšší podíl odsouzených na sto tisíc obyvatel, než je tomu ve vyspělých evropských zemích. Text představuje teoretické předpoklady o působení institucionální podpory² na sociální inkluzi lidí po VTOS; dílčí výzkumné otázky, které z těchto předpokladů vycházejí; metodický postup; a odpovědi, které ukazují, v čem a za jakých okolností teorií předpokládané i nepředpokládané charakteristiky institucionální podpory (participace, jasnost cílů, spolupráce aktérů, kontinuita pomoci, komplexnost nabídky, relace mezi dohledem a pomocí, nezamýšlené efekty, reakce lidí po VTOS aj.) podporují či brzdí inkluzi lidí po VTOS³. Primárními hledisky pro studium institucionální podpory lidí propuštěných z výkonu

² Klíčovými pojmy, které tvoří konceptuální rámec výzkumu, jsou institucionální podpora inkluze, aktéři institucionální podpory inkluze, politiky institucionální podpory inkluze a koncepty institucionální podpory inkluze. Ve všech případech se jedná o autorovy vlastní konstrukty, vycházející z literatury zabývající se sociální inkluzí (viz seznam literatury). Institucionální podpora inkluze (IPI) znamená formálně ustavené nástroje sociální pomoci. Aktéři IPI jsou konkrétní lidé, kteří sociální pomoc v rámci svého pracovního působení ve formálně ustavených institucích provádějí. Politiky IPI znamenají sociálně-politická opatření zaměřená na podporu sociální inkluze. Koncepty IPI jsou praktické i teoretické modely, které představují/navrhují způsoby řešení sociální inkluze.

³ Dalšími důležitými pojmy jsou sociální inkluze a inkluzivní změna. Sociální inkluze je zde chápána jako proces začleňování lidí po výkonu trestu odnětí svobody do běžného občanského života prostřednictvím zvyšování a využívání příležitostí, včetně možností dosahování na zdroje, které inkluzi pomáhají. Pojem inkluzivní změna znamená (alespoň dílčí) využití těchto příležitostí či dosažení na zdroje, znamenající větší či menší míru začlenění.

Přístupy sociálních pracovníků ke strategickým dilematům ve světle Globální definice sociální práce¹

Approaches of Social Workers to Strategic Dilemmas in Light of the Global Definition of Social Work

Mirka Nečasová

PhDr. Mirka Nečasová, Ph.D.,² pracuje jako odborná asistentka na Katedře sociální politiky a sociální práce Fakulty sociálních studií Masarykovy univerzity a působí také v Mediačním centru v Brně, z. s., jako mediátorka. Oblastí jejího výzkumného a vědeckého zájmu je etika v sociální práci, supervize, vyjednávání a mediace a v rámci spolupráce na výzkumných projektech VÚPSV také problematika sociální integrace imigrantů v ČR, role lokálních vlád při řešení problémů sociálního začleňování a etická dilemata a proměna profesních hodnot v sociální práci.

Abstrakt

CÍLE: Text přináší odpovědi na otázku, jak koresponduje přístup sociálních pracovníků ke strategickým dilematům s požadavky a hodnotami vyjádřenými v Globální definici sociální práce. **TEORETICKÁ VÝCHODISKA:** Prostředí, ve kterém sociální pracovníci vyvíjejí svoji činnost, je v postmoderní společnosti provázeno různými změnami a nejistotami. Autoři poukazují na rozporuplnou povahu sociální práce i na nová sociální rizika a dopady neoliberalismu. Mají-li sociální pracovníci v těchto podmínkách obstát, je třeba, aby měli jasnou představu o profesi sociální práce a své úloze a dokázali reagovat na nové trendy a požadavky. Tyto požadavky jsou vyjádřeny v základních dokumentech profese, především v definici sociální práce. Ve výzkumu se tedy zaměřují na trendy vyjádřené v aktuální Globální definici sociální práce a na přístupy účastníků výzkumu ke strategickým dilematům, která svou povahou vybízejí k reakci v intencích hodnot uvedených v Globální definici. **METODY:** Téma bylo zkoumáno prostřednictvím kvantitativní a kvalitativní výzkumné strategie zaměřené na přístup sociálních pracovníků ke strategickým dilematům. **VÝSLEDKY:** Z výsledků vyplývá, že účastníci výzkumu se ztotožňují s předchozí definicí sociální práce a trendy vyjádřené v aktuální definici až na výjimky nereflktují. **IMPLIKACE PRO SOCIÁLNÍ PRÁCI:** Na základě zjištění autorka uvádí doporučení pro výuku budoucích sociálních pracovníků.

Klíčová slova

definice sociální práce, strategická dilemata, hodnoty, sociální práce

¹ V příspěvku jsou prezentovány vybrané výsledky výzkumu „Výzkum etických dilemat, hodnot a principů sociální práce, VUS2_07_VÚPSV“ realizovaného VÚSPV, v. v. i., výzkumné centrum Brno. Realizace projektu byla finančně podpořena MPSV ČR.

² Kontakt: PhDr. Mirka Nečasová, Ph.D., Katedra sociální politiky a sociální práce, Fakulta sociálních studií, Masarykova Univerzita, Joštova 10, 602 00 Brno; necasova@fss.muni.cz.

Abstract:

OBJECTIVES: The text provides answers to the question of how the approach of social workers to the strategic dilemmas corresponds with the requirements and values expressed in the Global Definition of Social Work. **THEORETICAL BASE:** In postmodern society, the environment in which social workers operate is accompanied by various changes and uncertainties. The authors point out the contradictory nature of social work and the new social risks and impacts of neoliberalism. If social workers are to stand up to these conditions, they need to have a clear picture of the social work profession and their role, and be able to respond to new trends and demands. These requirements are expressed in the basic documents of the profession, especially in the definition of social work. In the research, I focus on trends expressed in the current Global definition of social work and on the attitudes of research participants to strategic dilemmas, which by their nature encourage a response within the values set out in the Global definition. **METHODS:** The topic was examined through a quantitative and qualitative research strategy aimed at social workers' access to strategic dilemmas. **OUTCOMES:** The results show that the research participants, with a few exceptions, identify themselves with the previous definition of social work and do not reflect the trends expressed in the current definition. **SOCIAL WORK IMPLICATIONS:** Based on the findings, the author makes recommendations for teaching future social workers.

Keywords

social work definition, strategic dilemmas, values, social work

ÚVOD

Sociální pracovníci³ ve své práci často čelí obtížným situacím v tzv. eticky významných oblastech. Jejich jednání a rozhodování obsahuje etický rozměr již z toho prostého důvodu, že přímo nebo ve svých důsledcích nepřímo zasahuje jiné lidi (Tyrlík, 2004). Pracují přitom v prostředí, které lze charakterizovat „*soustavnou blízkostí k etickému problému či dilematu*“ (Fischer, Milfait, 2008:17). To má více důvodů, mezi kterými můžeme jmenovat paradoxy a kontradikce vlastní sociální práci, jako je např. skutečnost, že se sociální práce tradičně identifikuje se sociálně znevýhodněnými skupinami ve společnosti, je však financována tou stejnou společností; že sociální pracovníci poskytují klientům podporu i kontrolu; že úkolem sociálních pracovníků je hájení práv klientů včetně vyhodnocování potřeb, k dispozici však mají omezené zdroje, kterými tyto potřeby nedokážou pokrýt (např. Beckett, Maynard, 2005; Banks, 2006). K sociální práci bývají vztažena často nerealistická očekávání – přesvědčení, že se podaří vyřešit problémy, které mají kořeny hlouběji, než kam mohou dosáhnout intervence sociální práce (např. Fischer, Milfait, 2008; Keller, 2011). Sociální práce je konfrontována s novými sociálními riziky, která jsou důsledkem „*prolínání procesů tržní transformace, globalizace, dynamizace trhu práce, změn v rodinném chování a demografických změn, migrace, hodnotových posunů a dalších společensko-kulturních proměn*“ (Sirovátka, Winkler, 2010:17). Mezi nová sociální rizika autoři řadí např. výraznou sociální marginalizaci některých skupin, potíže v harmonizaci rodiny a práce, narůstání neplnohodnotné práce (prekarizace práce), narůstání počtu domácností, které se pohybují na hranici chudoby, i selhávání pojistných systémů sociálních států. Na tyto potíže sociální politika často nedokáže adekvátně reagovat, takže naznačené problémy se konzervují a prohlubují (Sirovátka, Winkler, 2010; Keller, 2011). Autoři věnují pozornost také vlivu neoliberalismu, který

³ V textu pro zjednodušení volím zaužívané termíny sociální pracovník a klient, i když jsem si vědoma toho, že se ve skutečnosti jedná především o sociální pracovnice a klientky. Analogicky termín klient by bylo možné vyjádřit i dalšími pojmy, např. příjemce, konzument, zákazník služby, uživatel, obyvatel domova apod., zůstávám však u prozatím běžného pojmu klient.

Reflexe role emocí v morálním rozhodování v sociální práci s ohroženými dětmi a jejich rodinami¹

*Reflection on the Role of Emotions
in Moral Decision-making in Social Work
with Vulnerable Children and their Families*

Kateřina Glumbíková, Jelena Petrucijová

Mgr. et Mgr. Kateřina Glumbíková, Ph.D.,² je odbornou asistentkou na Fakultě sociálních studií Ostravské univerzity. Ve svém výzkumu se zabývá zejména reflexivitou v praxi sociální práce s ohroženými dětmi a bezdomovstvím žen, matek a dětí.

Doc. PhDr. Jelena Petrucijová, CSc.,³ je docentkou na Fakultě sociálních studií Ostravské univerzity. Odborně se zabývá otázkami filosofické antropologie, metodologie společenských věd, teoretické a aplikované etiky.

Abstrakt

CÍLE: Cílem článku je reflektovat roli emocí v morálním rozhodování sociálních pracovníků pracujících s ohroženými dětmi a jejich rodinami. **TEORETICKÁ VÝCHODISKÁ:** Byť jsou emoce v sociální práci inherentně přítomné, je jejich (ne)náležení k praxi sociální práce předmětem neustálé diskuse. Řada autorů uvádí, že mají emoce ve vztahu k morálnímu rozhodování informativní a motivační roli. Konkrétní role emocí ovšem nejsou prozkoumány. **METODY:** V průběhu kvalitativní výzkumné strategie bylo realizováno 30 hloubkových rozhovorů se sociálními pracovníky pracujícími s ohroženými dětmi a jejich rodinami zaměřených na emoce v sociální práci. Data byla zpracována pomocí zakotvené teorie K. Charmaz. **VÝSLEDKY:** V rámci analýzy dat byly vytvořeny tři role emocí v morálním rozhodování. Jednalo se o následující role: emoce jako zdroje informací, emoce jako zdroje reflexe hodnot a emoce jako zdroje motivace. Každá z rolí přitom obsahovala dichotomické subrole. **IMPLIKACE PRO SOCIÁLNÍ PRÁCI:** Z výsledků výzkumu vyplývá, že je nezbytné věnovat ve vzdělávání i praxi sociální práce pozornost reflexi emocí.

¹ Článek byl vytvořen s podporu projektu GA ČR 18-10233S Sociální přizpůsobení dětí bez domova se zkušeností domácího násilí na území města Ostravy.

² Kontakt: Mgr. Kateřina Glumbíková, Ph.D., Fakulta sociálních studií Ostravské univerzity, Českosobratrská 16, 702 00 Ostrava; katerina.glumbikova@osu.cz

³ Doc. PhDr. Jelena Petrucijová, CSc., Fakulta sociálních studií Ostravské univerzity, Českosobratrská 16, 702 00 Ostrava; jelena.petrucijova@osu.cz

Klíčová slova

emoce, morální rozhodování, reflexe, sociální práce s rodinou

Abstract

OBJECTIVES: The aim of the article is to reflect on the role of emotions in the moral decision-making of social workers working with vulnerable children and their families. **THEORETICAL BASE:** Although emotions are inherently present in social work, their (non) presence in social work is a subject to constant discussion. Many authors state that emotions play an informative and motivational role in relation to moral decision-making. The specific roles of emotions, however, are not explored. **METHODS:** During the qualitative research strategy, 30 in-depth interviews focused on emotions in social work were conducted with social workers working with vulnerable children and their families. The data were processed using the grounded theory of K. Charmaz. **OUTCOMES:** In the data analysis, three roles of emotions in moral decision-making were created: 1. sources of information, 2. sources of reflection of one's own values and 3. sources of motivation. Each role contained a dichotomous sub-role. **SOCIAL WORK IMPLICATIONS:** The research shows that it is necessary to pay attention to emotion reflection in education and social work practice.

Keywords

emotions, moral decision-making, reflexion, social work with families

ÚVOD

Sociální práce s ohroženými dětmi a jejich rodinami v soudobé společnosti je inherentně spojena se dvěma jevy, jedná se o: a) nejistotu a nepředvídatelnost společnosti a rostoucí komplexitu řešených životních situací klientů sociální práce; a b) globální neoliberalismus; politickou ideologii s ekonomizujícím paradigmatem, jež aplikuje zákonitosti volného trhu. Výše uvedené vede k „rozostření profesních souřadnic“, které dříve ohraničovaly praxi sociálních pracovníků (Musil, 2004; Musil, Šrajer, 2008; Navrátil, 2014). Uvedené vyústuje v nahrazování věcné odpovědnosti za individuální řešení jedinečných životních situací klientů instrumentální odpovědností vůči organizaci, která uplatňuje řešení podle předem daného schématu (srov. Bauman, 1987), omezuje autonomii a možnost (morálního) rozhodování sociálních pracovníků a nepostihuje komplexitu řešených životních situací klientů (D'Cruz a kol., 2007). Uvedené vyvolává v sociálních pracovnících strach ze „špatného rozhodnutí“ (Banks, Gallagner, 2009) a (vnímanou) nutnost „sběru důkazů“ pro legitimizaci své práce, která vede k nárůstu vytváření záznamů, zpráv a vyplňování formulářů. Byrokratizace sociální práce se tak stává nástrojem redukce vzniklé nejistoty a také možným nástrojem snížení míry morální zodpovědnosti pracovníků vůči klientům (Pratchett, 2000; Petrucijová, Feber, 2015).

V praxi sociální práce existují etické kodexy, např. kodex ISFW (2018) na mezinárodní úrovni nebo APSSCR (2005) na úrovni národní; a každá organizace má zpracovány své vlastní etické principy. V procesu rozhodování se ale morální práce stává neviditelnou, rozhodování se tváří jako řízené technickou racionalitou a v morálních aspektech práce tak převládají rutinizované (často opresivně laděné) postupy (O'Sullivan, 2011). Organizace totiž musí vytvářet nový systém racionalizace své práce (cílů, vizí a morálního prostředí) v souladu s kompetitivním prostředím dotačních titulů a výzev; stávají se z nich tak účelově orientovaní poskytovatelé služeb, kteří převzali korporátní manažerské praktiky (Hasenfeld, 2010).

V uvedeném kontextu se jeví jako problematické rovněž to, že sociální pracovníci nemají dostatek prostoru na reflexi svých morálních rozhodnutí, která jsou doslova denním chlebem jejich praxe (Keinemans, 2015). Prostor na reflexi se tak v soudobé sociální práci stává jakýmsi luxusem

Konceptualizace mentálního handicapu v prostředí sociální práce

Conceptualization of Intellectual Disability in the Social Work Environment

Miloš Votoupal

Mgr. Miloš Votoupal, Ph.D.,¹ je odborným asistentem Katedry sociální práce a sociální politiky Fakulty sociálních studií Masarykovy univerzity. Oblastí jeho výzkumného zájmu je inkluze osob s mentálním handicapem a dále pak oblast teorií a metod sociální práce, s důrazem na téma participace klientů.

Abstrakt

CÍLE: Cílem textu je odpovědět na otázku: Které charakteristiky různých způsobů konceptualizace mentálního handicapu jsou oborově adekvátní v prostředí sociální práce? **TEORETICKÁ VÝCHODISKA:** Text nahlíží na mentální handicap jako na diskurzivní pojem a interpretuje různé způsoby jeho konceptualizace z hlediska zaměření oboru sociální práce. **METODY:** Pro zodpovězení otázky bylo využito srovnání charakteristik, které jsou předpokládány čtyřmi typy konceptualizace mentálního handicapu. Identifikované charakteristiky předpokládané různými typy konceptualizace mentálního handicapu byly následně srovnávány s charakteristikami zaměření oboru sociální práce. Jednotlivé konceptualizace přitom byly chápány jako „čisté typy“, od nichž se liší v praxi uplatňované, více či méně eklektické „pohledy na mentální handicap“. **VÝSLEDKY:** Komparací různých typů konceptualizace mentálního handicapu byla identifikována dvě pojetí mentálního handicapu, a to „statické“ a „interakční“. Srovnáním charakteristik mentálního handicapu s charakteristikami zaměření oboru sociální práce byly identifikovány následující charakteristiky oborově adekvátního způsobu konceptualizace mentálního handicapu: vztah mezi potenciálem a dostupnou podporou osob s mentálním handicapem; institucionalizovaná omezení přístupu lidí s mentálním handicapem k příležitostem; situační podmíněnost a relativita mentálního handicapu. **IMPLIKACE PRO SOCIÁLNÍ PRÁCI:** Přijetí výše uvedených oborově adekvátních charakteristik mentálního handicapu by pomohlo přizpůsobit cíle intervencí sociálních pracovníků směrem k vyšší míře podpory autonomie osob s mentálním handicapem a podpoře jejich začlenění do společnosti skrze odblokování potenciálu jak na straně klientů, tak i sociálních pracovníků.

Klíčová slova

sociální práce, mentální handicap, typy konceptualizace handicapu

Abstract

OBJECTIVES: The aim is to determine what characteristics of conceptualizing intellectual disability (ID) are field-appropriate in social work. **THEORETICAL BASE:** ID is understood

¹ Kontakt: Mgr. Miloš Votoupal, Ph.D., Katedra sociálních studií, Fakulta sociálních studií, Masarykova univerzita, Joštova 10, 602 00 Brno; votoupal@mail.muni.cz

as a discursive concept, whereby various ways of conceptualizing ID are interpreted in terms of social work. **METHODS:** The identified characteristics assumed by four different types of ID conceptualization were compared with the characteristics of the social work focus. Individual conceptualizations were understood as “pure types” that differ from the various eclectic “views on ID” applied in practice. **OUTCOMES:** By comparing alternative types of conceptualization of ID, two views of ID were identified: “static” and “interactive”. By comparing the characteristics of ID with those of social work, the following characteristics of a social work field-appropriate way of conceptualizing ID were identified: the inter-relation between the potential and accessible support of people with ID; institutionalized barriers to access to opportunities; and the relativity and dependence of ID on the situation of people living with ID. **SOCIAL WORK IMPLICATIONS:** The appropriate characteristics of ID would help adjust the aims of social workers’ interventions towards greater support of the autonomy of people with ID and the promotion of their integration into society by unlocking the potential of both sides of the helping interaction.

Keywords

social work, intellectual disability, types of conceptualization

ÚVOD

Tematicke oborově adekvátního způsobu konceptualizace mentálního handicapu je věnována v prostředí české sociální práce omezená pozornost. V současné době existuje diskrepance mezi dominantně využívanými typy konceptualizace mentálního handicapu (Hrušková et al., 2010; Valenta, 2011; Šiška, 2013;) a zaměřením sociální práce (Musil, Navrátil, 2002; IFSW 2014).

Jak podrobněji vysvětlím níže, sociální práce chápe sebe samu jako pomáhající obor zaměřený na podporu zvládnání a změny problémových interakcí mezi člověkem a jeho sociálním prostředím (Musil, Navrátil, 2002:121; IFSW, 2014). Pokud otevřeme referenční texty dostupné v rámci oboru sociální práce, zjistíme, že „Mentální retardaci lze definovat jako vývojovou duševní poruchu se sníženou inteligencí...“ (Valenta, 2011:115). Případně že: „Mentální postižení (mentální retardace) je souhrnné označení vrozeného deficitu rozumových schopností – inteligence...“ (Šiška, 2013:393). Tento způsob konceptualizace může být formulován i následovně: „Mentální postižení je vrozené a trvalé omezení adaptačních schopností“ (Hrušková et al., 2010:111).

V české literatuře je ovšem možné nalézt i typy konceptualizace široce chápaného zdravotního postižení, které zahrnují i sociální faktory a chápou handicap jako vztahový fenomén (Novosad, 2011; Krhutová, 2013b). Tyto typy konceptualizací však dosud nebyly v literatuře aplikovány ve vztahu k lidem s mentálním handicapem.

Z výše uvedeného vyplývá, že v odborných zdrojích, které se v českém prostředí zabývají mentálním handicapem a jsou relevantní pro sociální práci, je mentální handicap většinou chápán jako „postižení“, tedy jako soubor omezení na straně jednotlivce. Pokud sociální pracovníci vycházejí z této perspektivy, pozornost k interakcím mezi lidmi s mentálním postižením a společností uniká jejich pozornosti. Na toto riziko upozorňuje nepřímo Depoy, když popisuje dopady zaměřením sociálních pracovníků na neměnné individuální deficity. Říká, že sociální práce na celém světě nepohlíží na handicap z hlediska „oprese“ ze strany společnosti, a místo toho „osobám s handicapem“ poskytuje individuální „rehabilitace a další specializované služby“ (Depoy, Gilson, 2012:13). Vychází-li tedy sociální pracovníci z pojetí mentálního handicapu jako souboru omezení na straně jednotlivce, nepodporuje to při práci s lidmi s mentálním handicapem jejich zaměření na specifické cíle sociální práce, které se týkají interakcí mezi klienty a společností. Účelem hledání konceptualizace mentálního handicapu, která koresponduje se zaměřením sociální práce na interakce, je omezit riziko redukce sociální práce na kompenzaci deficitů na straně jedince.

Osobnostní dispozice a odolnost sociálních pracovníků¹

The Personality Dispositions and Resilience of Social Workers

Monika Punová

PhDr. Monika Punová, Ph.D.,² působí na Katedře sociální politiky a sociální práce Fakulty sociálních studií Masarykovy univerzity v Brně a spolupracuje s Výzkumným ústavem práce a sociálních věcí v Brně. Pedagogické aktivity, výzkum i praxi dlouhodobě orientuje především na téma resilience v sociální práci. Tematiku odolnosti zkoumá zvláště v oblasti sociální práce s rizikovou mládeží, rodinou a také v oblasti profesního rozvoje studentů i sociálních pracovníků. Zároveň poskytuje supervize a konzultuje metodiky v organizacích.

Abstrakt

CÍLE: Empirická stať přináší odpovědi na otázku: „*Jaké jsou vztahy mezi osobností a odolností sociálních pracovníků v rámci výkonu jejich profese?*“ **TEORETICKÁ VÝCHODISKA:** Na problematiku osobnostních dispozic je nahlíženo z hlediska tzv. pětifaktorového modelu osobnosti („velké pětky“). Dále je využita perspektiva odolnosti (resilience), která představuje vývojové procesy, díky nimž se pracovník dokáže vyrovnat s obtížemi své profese a dosáhnout požadované osobní pohody (well beingu), přestože prožíval obtížnou situaci v souvislosti s jejím výkonem. **METODY:** Pro zodpovězení otázky byla využita smíšená strategie. Výzkum byl realizován u sociálních pracovníků v ČR pomocí kvalitativních rozhovorů a standardizovaného dotazníkového šetření. **VÝSLEDKY:** Zjistili jsme, že každý z typů má potenciálně pozitivní i negativní vliv na uplatnění odolnosti v rámci výkonu profese. Mezi pracovníky je největší zastoupení osobnostního typu svědomitý a přívětivý pracovník a nejvíce pracovníků je středně odolných. Největší potenciál pro uplatnění odolnosti v osobnostního typu citově stabilního a naopak nejmenší u svědomitého a přívětivého. **IMPLIKACE PRO SOCIÁLNÍ PRÁCI:** Doporučujeme podporovat odolnost praktiků i studentů prostřednictvím rozvíjení sebepoznání vlastní osobnosti a kultivace jejich osobnostního růstu. Dále rozvíjet znalosti v oblasti odolnosti a zaměřit se na rozvoj strategií jejího zvyšování.

Klíčová slova

odolnost, osobnost, velká pětka, sociální práce

¹ Stať byla finančně podpořena z institucionální podpory na dlouhodobý koncepční rozvoj výzkumné organizace na období 2018–2022, je součástí projektu *Výzkum atraktivitv oborů sociální práce pro studenty středních, vyšších odborných a vysokých škol, odborných kompetencí a osobnostních předpokladů nezbytných pro výkon sociální práce*, který byl realizován v rámci Výzkumného ústavu práce a sociálních věcí, v. v. i., pobočka Brno.

² Kontakt: PhDr. Monika Punová, Ph.D., Katedra sociální politiky a sociální práce, Joštova 10, 602 00 Brno; punova@fss.muni.cz

Abstract

OBJECTIVES: The empirical essay answers the question: What are the relationships between the personality and resilience of social workers in the realization of their profession? **THEORETICAL BASE:** The issue of personality dispositions is considered in terms of the so-called five-factor model of personality (the “Big Five”). The perspective of resilience is used, which represents developmental processes, thanks to which the workers are able to cope with the difficulties of their profession and achieve the desired level of well-being, even though they may have experienced a difficult situation in connection with their performance. **METHODS:** A mixed strategy was used to answer the question. The research was conducted by social workers in the Czech Republic through qualitative interviews and a standardized questionnaire. **OUTCOMES:** We have found that each type has a potentially positive and negative impact on the resilience of the performance of the profession. Among the workers, the most representative of the personality type is the conscientious and agreeable worker; most workers have a medium rate of resilience. The greatest potential for being resilient was found in the emotionally stable personality type; the least resilient were in the conscientious and agreeable personality type. **SOCIAL WORK IMPLICATIONS:** We encourage the resilience of practitioners and students through the development of self-knowledge of their own personality, the cultivation of their personality growth, development of resilience knowledge and ability to focus on developing resilience strategies.

Keywords

resilience, personality, big five, social work

ÚVOD

Staré anglické přísloví říká: „*Řekni mi, co čteš, a já ti povím, kdo jsi.*“ S jistou nadsázkou lze téma této stati částečně přiblížit prostřednictvím parafráze adresované sociálním pracovníkům: „*Řekni mi, kdo jsi, a já ti povím, jakým způsobem máš tendenci reagovat tváří v tvář nepřízní.*“ Právě nepříznivé životní okolnosti jsou prubířským kamenem, zda na ně člověk dokáže zareagovat adaptivním způsobem, zda jim dokáže „odolat“ a uplatní svou resilienci, nebo zda jim podlehne a situaci nepřekoná. Tato resilience (z latinského *resilio, resiliere* – skákat zpět, odrážet se), česky též odolnost, představuje souhrn dynamických procesů, díky nimž se pracovník dokáže vyrovnat s náročností své profese a dosáhne požadované osobní pohody (*well-beingu*), přestože prožíval obtížnou situaci v souvislosti s jejím výkonem. O důležitosti posilování odolnosti tedy hovoříme v takových situacích, kdy interakce mezi subjekty a jejich prostředím implikují riziko nepřízní či tehdy, když jsou nepřízně aktuálně přítomny. Příkladem takových nepřízní může být pro sociálního pracovníka například vysoký počet klientů, jejich narůstající počet, nepřehledná legislativa, nízké finanční ohodnocení výkonu profese, rostoucí administrativa, nedostupnost supervize a dalších podpůrných mechanismů atd. Vidíme, že realizace jejich profese je velmi náročná a k jejímu zvládnutí potřebují značnou dávku odolnosti (Paulík, 2006; Collins, 2007; Duffy et al., 2009; Adamson et al., 2014; Grant, Kinman, 2014; Palma-García, Hombrados-Mendieta, 2014; Navrátil, 2018; Navrátilová, 2018; Punová, 2019; Navrátilová, Navrátil, 2020).

Jak se ukáže v této stati, v rámci zvládnutí profesních nároků hrají důležitou roli také osobnostní dispozice pracovníka, protože sociální pracovníci vstupují do profesního vztahu s celou svou osobností a tato jejich osobnost se vedle znalostí a dovedností stává klíčovým nástrojem intervence. A právě na hledání vztahu mezi jednotlivými charakteristikami osobnosti (které jsou pojímány optikou typologie velké pětky) a uplatněním odolnosti pracovníků je zaměřena tato empirická stať.

Zdroje znalostí využívané sociálními pracovníky při jejich každodenní práci s klienty

Sources of Knowledge Used by Social Workers in their Everyday Work with Clients

Jana Havlíková

Mgr. Jana Havlíková, Ph.D.,¹ dlouhodobě působí v brněnském týmu Výzkumného ústavu práce a sociálních věcí, v. v. i. Zde se věnuje zejména výzkumným tématům spojeným s problematikou výkonu sociální práce v různých prostředích – na obcích, Úřadu práce ČR, v sociálních službách, a od nedávna též ve školství. Příležitostně spolupracuje s Katedrou sociální politiky a sociální práce Fakulty sociálních studií Masarykovy univerzity v Brně.

Abstrakt

CÍLE: Text přináší odpovědi na otázku „Jaké zdroje znalostí uvádějí sociální pracovníci, že využívají při každodenní přímé práci s klienty?“. **TEORETICKÁ VÝCHODISKA:** Téma významu a role specifických znalostí diskutujeme v kontextu profesionality v sociální práci. **METODY:** Stať je založena na datech získaných kombinací kvalitativní a kvantitativní metodologie, konkrétně polostrukturovaných rozhovorů (N = 15) následovaných online dotazníkovým šetřením (N = 729). Respondenty vždy byli sociální pracovníci působící napříč organizačními prostředními a oblastmi sociální ochrany. **VÝSLEDKY:** Induktivní analýzou kvalitativních dat jsme vymezili 6 typů sociálních pracovníků: sociální pracovníci, kteří svou každodenní přímou práci s klienty opírají především o 1. Reflexi a sebereflexi, 2. Praxi a zkušenost, 3. Vlastní přesvědčení o správnosti zvoleného jednání, 4. Metody sociální práce, 5. Komunikační techniky, 6. Vnitřní metodiky/směrnice organizace, případně zákony. Výsledky dotazníkového šetření pak ukázaly, že v praxi jsou přítomny všechny tyto typy, nicméně „Praxe a zkušenost“ dominuje. Důraz na jednotlivé zdroje znalostí se v určité míře lišil dle segmentu sociální ochrany, v němž sociální pracovníci působili. **IMPLIKACE PRO SOCIÁLNÍ PRÁCI:** Naše zjištění lze uplatnit v oblasti kvalifikačního a celoživotního vzdělávání sociálních pracovníků v organizacích i na národní úrovni. Především však mohou sloužit samotným sociálním pracovníkům k reflektování jejich vlastního vztahu k využívání specifických znalostí při každodenní práci s klienty.

Klíčová slova

znalosti, sociální práce, professionalismus, kvalitativní a kvantitativní metodologie, Česká republika

Abstract

OBJECTIVES: The paper answers the question “What sources of knowledge do social workers declare they use in everyday work with clients?” **THEORETICAL BASE:** The importance and roles of specific knowledge are discussed in the context of professionalism in social work. **METHODS:** The paper is based on qualitative (15 semi-structured interviews) and quantitative

¹ Kontakt: Mgr. Jana Havlíková, Ph.D., Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, v. v. i., výzkumné centrum Brno, Joštova 10, 602 00 Brno; jana.havlikova@vupsv.cz

data (729 completed questionnaires, response rate 23 %) obtained from social workers across all social protection segments. **OUTCOMES:** By inductive analysis of qualitative data, we defined 6 types of social workers with respect to the sources of knowledge mainly used by them in direct work with clients: 1. Reflection and self-reflection; 2. Practice and experience; 3. Self-confidence in the choice of action; 4. Social work methods; 5. Communication techniques; 6. Internal guidelines of the organization and/or legal prescriptions. The subsequent questionnaire showed that all these types are present in practice; however, “practice and experience” dominates. The emphasis on individual sources of knowledge varied somewhat according to social protection segment. **SOCIAL WORK IMPLICATIONS:** Our findings may contribute to the development of the qualification and lifelong education of social workers in their organisations and at the national level. They can predominantly serve the social workers themselves to reflect on their own relationship to the use of specific knowledge in their day-to-day work with clients.

Keywords

knowledge, social work, professionalism, qualitative and quantitative methodology, Czech Republic

ÚVOD

Profesionalita v sociální práci bývá obvykle spojována i s využíváním specializovaných, sociální práci vlastních znalostí typicky předávaných v rámci kvalifikačního a rozvíjených v rámci následného celoživotního profesního vzdělávání (Greenwood, 1957; Hugman, 1996; Weiss-Gal, Welbourne, 2008). Rovněž z definice profese sociální práce přijaté Mezinárodní federací sociálních pracovníků v červenci 2014 (IFSW, 2014) lze usuzovat, že mezinárodní komunita sociálních pracovníků jednoznačně spojuje profesionální sociální práci s odbornými znalostmi, a to jak z oboru sociální práce, tak z dalších souvisejících oborů a také se znalostí místního kontextu. Tento pohled sdílí i vzdělatelé a akademičtí pracovníci v oboru sociální práce v ČR (Havrdová, 1999; Musil, 2008; Baláž, Musil, 2016; Navrátilová, Navrátil, 2016 aj.). Nicméně časté signály z praxe, které jsem v uplynulých deseti letech vnímala během různorodých kvalitativních šetření na téma výkonu sociální práce, na kterých jsem se podílela, již tak jednoznačné nebyly. Sociální pracovníce a pracovníci často zmiňovali, že škola je jedna věc a praxe druhá a že až „praxe vás naučí“. Dle zahraniční literatury nejsou podobná vyjádření žádnou českou specialitou. Kupříkladu Thompson (2015) na podobná vyjádření běžně naráží mezi sociálními pracovníky ve Velké Británii. Znamená to, že sociální pracovník skutečně speciální odborné vzdělání nepotřebuje, že „praxe ho všechno naučí“? Hned v úvodu vyložím karty. Patřím k těm (viz následující kapitola), pro koho je sociální práce bez specializovaných odborných znalostí a bez jejich uplatňování v praxi jen obtížně myslitelná. Sociální práci patrně lze vykonávat pouze na základě praktického vědění a osvojení si určitých dovedností, nebude se však jednat o profesionální sociální práci, ale spíše o filantropické či byrokratické pojetí činnosti sociální práce s jejich specifickými limity a riziky (srov. např. Dominelli, 1996; Musil, 2008; Thompson, 2016).

Příležitost věnovat se výzkumné otázce „Jaké zdroje znalostí uvádějí sociální pracovníci, že využívají při přímé práci s klienty?“ jsem pak dostala v rámci širěji založeného projektu *Výzkum atraktivitu oboru sociální práce pro studenty středních, vyšších odborných a vysokých škol, odborných kompetencí a osobnostních předpokladů nezbytných pro výkon sociální práce*, který v letech 2018–2019 řešilo pod vedením Libora Musila brněnské pracoviště Výzkumného ústavu práce a sociálních věcí, v. v. i.

Cílem této stati je na základě polostrukturovaných rozhovorů se sociálními pracovníky a následného dotazníkového šetření, jehož respondenty byli rovněž sociální pracovníci napříč všemi prostředími, v nichž je v ČR sociální práce uplatňována, podat zprávu o tom, jak problematiku významu různých druhů znalostí pro praxi sociální práce nahlížejí sami sociální pracovníci. Stať nejprve na pozadí konceptu „profesionalizace sociální práce“ diskutuje význam znalostí pro výkon profesionální

Reflexe hodnot z perspektivy sociálních pracovníků

The Reflection of Values from the Perspective of Social Workers

Zdeňka Dohňalová, Robert Trbola

Mgr. et Mgr. Zdeňka Dohňalová, Ph.D.,¹ je odbornou asistentkou na Katedře sociální politiky a sociální práce Fakulty sociálních studií Masarykovy univerzity. Působí také jako externí vyučující na Evangelické akademii, Vyšší odborné školy sociálně právní v Brně. Profesně se orientuje na oblast aplikované etiky, thanatologie a supervize zaměřené na studentské praxe sociálních pracovníků.

Ing. Robert Trbola² působí od roku 2002 jako výzkumný pracovník Výzkumného ústavu práce a sociálních věcí, v. v. i., výzkumné centrum Brno. Působí také jako externí vyučující na Evangelické akademii, Vyšší odborné školy sociálně právní v Brně. V současné době se zabývá oblastmi sociální práce, sociálního začleňování a sociální integrace.

Abstrakt

CÍLE: Autoři v článku chtějí seznámit čtenáře s dílčími výsledky výzkumu a zodpovědět hlavní výzkumnou otázku: Jaké hodnoty vnímají sociální pracovníci – účastníci výzkumu – jako zásadní? **TEORETICKÁ VÝCHODISKA:** V případě prezentovaného výzkumu se autoři pohybují na půdě profesní etiky – etiky sociální práce. Zaměřili se na hodnoty profesní a na základě studia zdrojů se orientovali také na hodnoty osobní a hodnoty organizace. **METODY:** Autoři prezentují dílčí výsledky kvalitativní části smíšeného výzkumu zaměřené na oblast hodnot sociálních pracovníků. Informanty se stalo 22 sociálních pracovníků z různých oblastí sociální práce. **VÝSLEDKY:** Osobní hodnoty někteří informanti vyjadřovali prostřednictvím představení subjektivně vnímané vlastní osobnostní charakteristiky. Výzkumníci dále ve výpovědích účastníků výzkumu identifikovali hodnoty vztahující se k osobnímu životu informantů; k výkonu práce a s tím spojenému přínosu pro jejich život a hodnoty vztahující se ke klientům a kolegům. **IMPLIKACE PRO SOCIÁLNÍ PRÁCI:** Na základě získaných dat autoři vyvozují některá doporučení pro vytvoření nového etického kodexu sociálních pracovníků.

Klíčová slova

profesní etika, hodnoty, sociální práce

Abstract

OBJECTIVES: In this article, the authors would like to apprise readers with partial research results and answer the research question: “What values do social workers – participants of the research

¹ Kontakt: Mgr. et Mgr. Zdeňka Dohňalová, Ph.D., Katedra sociální politiky a sociální práce Fakulty sociálních studií Masarykovy univerzity, Joštova 10, 602 00 Brno; dohňalova@fss.muni.cz

² Kontakt: Ing. Robert Trbola, Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, v. v. i., výzkumné centrum Brno, Joštova 10, 602 00 Brno; robert.trbola@vupsv.cz

– perceive as essential?” THEORETICAL BASE: In the presented research, the authors delve into the area of professional ethics – especially the ethics of social work and professional values. Based on the study of resources, they also focus on personal and organization values. METHODS: The authors present the partial results of the qualitative part of a mixed research study focused on the values of social workers. There were 22 social workers from various areas of social work who served as informants. OUTCOMES: Personal values were expressed by some informants through the presentation of subjectively perceived personal characteristics. In addition, the researchers have identified values relating to the personal life of the informants in their statements, values relating to their work and the associated benefits for their lives and values related to clients and colleagues. SOCIAL WORK IMPLICATIONS: Based on the data obtained, the authors draw some recommendations for the new “Ethical Code for Social Workers”.

Keywords

professional ethics, values, social work

ÚVOD

Cílem předloženého příspěvku je seznámení čtenářů s dílčími výsledky smíšeného výzkumu věnovaného profesní etice sociální práce; respektive výzkumu etických dilemat, principů a hodnot sociálních pracovníků. Daný výzkum jsme realizovali s vědomím toho, že v souvislosti s přípravou návrhu věcného záměru zákona o sociálních pracovnících a shromažďováním podkladů pro vytvoření etického kodexu sociálních pracovníků je klíčová znalost etických dilemat, která jsou v praxi sociálními pracovníky řešena, a také vědění hodnot a principů vnímaných sociálními pracovníky jako zásadní. Podle Haškovcové (2010) se v hodnotově nepřehledné situaci určitou oporou stávají právě etické kodexy, kterých exponenciálně přibývá ve všech sférách celospolečenského života. Bylo by však neuvážené se domnívat, že v obecné hodnotové neuspořádanosti mohou etické kodexy plnit roli záchrany (ibid.).

Z výše uvedených důvodů jsme v letech 2018–2019 realizovali projekt Výzkum etických dilemat hodnot a principů sociální práce v rámci veřejné zakázky vyhlášené Ministerstvem práce a sociálních věcí (MPSV). Naším úkolem bylo zpracovat v analytické studii teoretické a empirické podklady pro cílenou koncepční a metodickou činnost MPSV v dané oblasti, která přispěje k rozvoji profesionalizace sociální práce. Podle Fischera s Jinkem (2013) etika sociální práce v určitém smyslu dotváří samu profesi sociální práce, kdy naznačuje možná zkvalitnění přístupu k adresátům sociální práce, ke kolegům, ke společnosti jako celku a k sociálnímu pracovníkovi samotnému. Vyjmenovaným oblastem se věnuje i Etický kodex České společnosti sociálních pracovníků (2006), který prezentuje pravidla etického chování sociálního pracovníka ve vztahu ke klientovi, ke svému zaměstnavateli, ke kolegům, ke svému povolání a odbornosti a ke společnosti. Součástí projektu bylo shromáždění podkladů a doporučení pro vytvoření nového etického kodexu (v souladu s věcným záměrem zákona o sociálních pracovnících). K tomuto výstupu se upínal náš výzkumný cíl a dále v textu jej budeme reflektovat.

V této akademické stati se orientujeme na dílčí – kvalitativní – část smíšeného výzkumu věnovaného hodnotám sociálních pracovníků a hledáme odpověď na hlavní výzkumnou otázku ve znění: *„Jaké hodnoty vnímají sociální pracovníci – účastníci výzkumu – jako zásadní?“*³ Výzkum hodnot sociálních pracovníků je úzce provázán se sociální prací, která je podle Elichové (2017) ze své podstaty etickým oborem. Podle Clarka (2000) je v sociální práci běžné zaměřovat rozsáhlý „seznam hodnot“ s etikou. To je však nevhodné, neboť toto slučování nerozlišuje mezi stanovenými

³ Ve smíšeném výzkumu se v modifikované podobě jednalo o první z dílčích výzkumných otázek, jejichž prostřednictvím jsme hledali odpověď na hlavní výzkumnou otázku.

Martina Venglářová, Petr Eisner a kol.: Sexualita osob s postižením a znevýhodněním. Praha: Portál, 2013

Sexualita patří k základním lidským potřebám a je hodnotnou součástí života všech lidských bytostí bez rozdílu. Přes tento nezpochybnitelný fakt však můžeme vysledovat, že osoby se zdravotním postižením/znevýhodněním byly prizmatem medicínského modelu velmi často vnímány jako „pasivní příjemci péče“, kteří jsou „asexuální“, což generovalo řadu mýtů o jejich sexuálních potřebách. Humanizační tendence ve společnosti odrážející paradigmatický posun k sociálnímu modelu postižení (Pfeiffer, 2005) však mají za následek, že postupně dochází ke zplnomocnění těchto jedinců jako aktivního subjektu sexuálních práv. Nastíněný myšlenkový přerod, podpořený mj. Úmluvou o právech osob se zdravotním postižením (2007), způsobuje, že ačkoliv oblast sexuálních potřeb námi sledované skupiny osob patřila v diskurzu sociální práce ještě na počátku nového milénia k výrazně teoreticky i empiricky poddimenzovaným tématům, v současné době stojí, i s přihlédnutím k její lidskoprávní dimenzi, v centru pozornosti mnohých odborníků.

Většinu dosavadní knižní produkce v této oblasti ovšem musíme připsat zejména zahraničním autorům. V tomto ohledu je proto nutno ocenit recenzovaný počín, který v době jeho vydání patřil k vůbec prvním odborným publikacím (viz např. jen Kracík, 1984, 1992; Drábek, 2013) tuzemské provenience o naplňování sexuálních potřeb u vybraných skupin uživatelů sociálních a zdravotních služeb. Kromě toho bohaté profesní zkušenosti dvou hlavních autorů ve čtenáři budí naději, že publikace nebude pouhou syntézou teoretických poznatků, ale i praktickou příručkou, po níž mohou sáhnout jak poskytovatelé sociálních a zdravotnických služeb, tak i samotní lidé se zdravotním postižením a znevýhodněním.

Jak se jí tato očekávání podařilo naplnit? Úvodem je třeba říct, že hodnocenou knihu, na níž v různém mentálním podílu participovali

celkem čtyři autoři, lze z hlediska obsahu pomyslně diferencovat na dvě části: Obecnou, která nabízí základní vhled do tématu a je pokryta celkem třemi kapitolami. Ta první, *Lidská sexualita a její změny*, od Martiny Venglářové je otevřena historickou exkurzí do fenoménu lidské sexuality, na niž je navázáno introspekci do vývoje oboru sexuologie, včetně akcentu na specifika sexuologie v českém prostředí. Je na škodu, že teprve až v druhé polovině kapitoly je obšírněji vymezen klíčový pojem kapitoly – sexualita a dílčí aspekty s ní související, v souvislosti s čímž působí text poněkud nekonzistentním dojmem. Kladně však kvituji, že tato obecněji pojatá část kapitoly je prokládána praktickými příklady a v závěru osvětluje principy přístupu k sexualitě klientů různých typů služeb. Uvedená pasáž, jež si jistě najde své příznivce na poli sociálních služeb, by tedy mohla vytvořit ideální platformu pro více prakticky zaměřené kapitoly, které monografie rovněž nabízí.

Druhá kapitola, nazvaná *Psychosexuální vývoj a jeho poruchy*, od sexuoložky Jany Spilkové však tohoto potenciálu nevyužívá. Na pouhých sedmi stranách textu je totiž čtenář seznámen s fázemi sexuálního vývoje člověka, přičemž jen dva závěrečné odstavce textu jsou specificky vztahovány ke sledované skupině osob s postižením. Na seznam použité literatury navíc není v textu řádně odkazováno, což poněkud snižuje odborné vyznění kapitoly.

S podobnými úskalími se, žel, setkáme i při čtení třetí kapitoly, v níž se Martina Venglářová zaměřuje na *Sexuální poruchy*. Tato je totiž nasyčena jenom dvěma tematickými celky: (1) Sexuálními dysfunkcemi, jejich příčinami a možnostmi léčby a (2) Sexuálními deviacemi a možnostmi jejich sexuologické léčby. Znovu se však jedná o generalizovaný náhled na pojednávané téma, kdy pouze zanedbatelné množství informací je cíleno na osoby s postižením/znevýhodněním.

Poslední vydaná čísla

ISSN 1213-6204 (Print)
ISSN 1805-885X (Online)

www.socialniprace.cz